

دانش آموزان بی انگیزه راهبردهای افزایش انگیزه در آنها

فاطمه تقی زاده

کارشناسی حقوق دانشگاه آزاد زاهدان

الهه تورانی

کارشناسی علوم تربیتی دانشگاه شهید هاشمی نژاد مشهد

نصرت رستمی پور علی آبادی

کارشناسی علوم تجربی دانشگاه آزاد واحد بم

چکیده

همه ی ما از اهمیت انگیزه در زندگی آگاهی کامل داریم، با این حال بیش تر ما احساس می کنیم در زندگی به اندازه ی کافی دارای انگیزه نیستیم. انگیزه به ما کمک می کند تا احساس رضایت خاطر کنیم، درباره ی خودمان احساس مسئولیت نماییم و بر زندگی خود تسلط داشته باشیم. بی انگیزگی در بین دانش آموزان این نگرانی را در والدین و معلمان به وجود می آورد که شاید آنها نتوانند در مورد خود به درستی عمل کنند، به بیراهه بروند یا حتی زندگی خود را تلف کنند. موقعیت و شرایط محیط آموزشی از جمله عواملی است که با بی انگیزگی دانش آموزان ارتباط نزدیک دارد. معلم مهم ترین نقش را در مدرسه ایفا می کند و چگونگی عملکرد دانش آموز به رفتار معلم بستگی دارد. برای معلم انگیزه ی دانش آموز هم به عنوان هدف و هم به عنوان وسیله ی پیشرفت در سایر زمینه ها اهمیت بسیار بالایی دارد. لذا در این بحث به طور مختصر ابتدا با علائم دانش آموزان بی انگیزه و سپس به سبب شناسی و راهکارهای مناسب جهت بالا بردن انگیزه ی لازم در دانش آموزان خواهیم پرداخت. والدین و معلمان گاهی از اوقات با سخنان به ظاهر ملایم و بی ضرر، موجب کاهش انگیزه در دانش آموز می شوند. آنان به دانش آموزی که در آستانه ی مردود شدن است می گویند: « ما می دانیم تو یک نابغه نیستی، توقع هم نداریم معجزه ای از تو ببینیم. فقط می خواهیم در حد توانایی ات درس بخوانی، اگر نمره ی قبولی بگیری ما راضی خواهیم بود.» این نوع گفتار، دیگر به دانش آموز این امکان را نمی دهد که برای رسیدن به درجات عالی آموزش تلاش کند؛ اگر هم نهایت کوشش خودش را هم به خرج بدهد، بیش از یک «قبولی» انتظاری دیگر از خود ندارد. پیامی که می تواند منجر به ایجاد انگیزه در فرد شود این است:

«ما انتظار داریم درس یاد بگیری و آدم تحصیل کرده ای بشوی. یادگیری یک امر تصادفی نیست، یادگیری مستلزم تلاش و عزمی راسخ است. ما چنین چیزی را از تو توقع داریم.»

واژگان کلیدی: انگیزه، دانش آموز، عملکرد دانش آموزان.

مقدمه :

موقعیت و شرایط محیط آموزشی از جمله عواملی است که با انگیزش دانش آموزان ارتباط نزدیک دارد. معلم مهمترین نقش را در آموزشگاه ایفا می کند و چگونگی عملکرد دانش آموز به رفتار معلم بستگی دارد. برای معلم انگیزش دانش آموز به این سبب که هم در حکم هدف و هم به منزله ی وسیله ی پیشرفت های بعدی در سایر زمینه های تربیتی است اهمیت زیادی دارد. معلمان می توانند از منابع و راههایی که انگیزش از طریق آنها افزایش می یابد استفاده کنند.

اگرچه در بیشتر کلاسهای درس می توانیم هم انگیزش بیرونی و هم انگیزش درونی را مشاهده کنیم، اما وجه غالب با انگیزش بیرونی است. البته نشانه های انگیزش درونی نیز در مدارس یافت می شود. دانش آموزان می توانند دارای انگیزه درونی باشند و معلمان هم-می باید در کنار انگیزش بیرونی به انگیزش درونی توجه کنند. لازم است تا میان این دو تعادل و توازن ایجاد گردد و دانش آموزان بیاموزند که چگونه قادرند از انگیزش بیرونی به انگیزش درونی دست یابند.

بنابراین از آنجا که معلمان بایستی از راهبردهای انگیزش بیرونی و درونی آگاهی یافته و با ایجاد تعادل و توازن بین این دو نوع انگیزش زمینه ی بهبود کیفیت آموزشی را فراهم نمایند، معاونت آموزش و پرورش عمومی سازمان با اجرای طرح تلاش آفرین و ارائه راهکارهای اجرایی در نظر دارد در زمینه ی افزایش انگیزش در دانش آموزان برنامه های زیر را به اجرا در آورد به منظور آشنایی همکاران محترم با انواع انگیزش ابتدا به تعریف هر یک از آنها پرداخته و سپس توضیحات لازم در زمینه ی شیوه ی اجرایی طرح ها و راهکارها ارائه خواهد شد.

– تقویت انگیزه های درسی

مهمترین عامل تعیین کننده علاقه مندی یا بی علاقهی دانش آموز نسبت به درسها و تکالیف مختلف یادگیری تجارب موفقیت آمیز یا شکست او در یادگیریهای درسهای مختلف است. یعنی اگر دانش آموز طی سالهای مدرسه همواره تجارب موفقیت آمیزی کسب کند به تدریج برعلاقه او نسبت به یادگیری دروس مختلف و کل محیط مدرسه افزوده می شود. و در نتیجه مفهوم مثبتی از خود در او تشکیل می شود، اما اگر این تجارب غالباً با شکست توأم باشند، اندک اندک دریادگیرنده، بی علاقهی و بی میلی نسبت به درس و مدرسه ایجاد می شود و سرانجام ممکن است به مفهومی منفی از خود و تواناییهای خود در او بینجامد. بنابراین، بهترین راه جلوگیری از بی میلی و بی علاقهی در یادگیرنده و افزایش سطح علاقه و نگرش مثبت او نسبت به یادگیری و فعالیتهای مدرسه، فراهم کردن امکانات کسب توفیق در یادگیرنده است.

توجه به توضیحات بالا مشکل کمبود انگیزه یادگیری دانش آموزان یا کمبود علاقه آنان نسبت به یادگیری مطالب تازه، ناشی از شکستهای پی در پی آنان در درسهای مشابه درس جدید است. بنابراین بهترین راه رفع مشکل این است که کیفیت آموزش را بهبود بخشیم. این اقدامات سبب افزایش یادگیری و کسب موفقیت از سوی دانش آموز در درسهای تازه خواهد شد. این کسب موفقیت باعث می شود که یادگیرنده، به تدریج به تصویری مثبت تر از تواناییهای خود نسبت به یادگیری دست یابد. اگر این جریان، در چندین واحد یادگیری ادامه یابد، از تصورات منفی دانش آموزان نسبت به تواناییهایش در رابطه با یادگیری مطالب کاسته می شود و به جای آن تصورات مثبت تری در این مورد کسب خواهد کرد. که این خود علاقه و انگیزه یادگیری را در او افزایش می دهد، اما آنچه که گفته شد، بهترین روش ایجاد کردن علاقه در دانش آموزان نسبت به یادگیری موضوعهای درس است، علاوه بر این روش کلی شیوه ها و فنون دیگری وجود دارد که توجه به آنها سطح علاقه و انگیزش یادگیرندگان را بالا می برد، که در ذیل به آنها می پردازیم.

- جهت ایجاد انگیزه بیشتر در دانش آموزان از معلم انتظار می رود:

قبل از آغاز درس دقیقاً به آنها بگوید که چه انتظاراتی از آنان دارد، به عبارتی معلم باید قبل از آغاز درس کلیه هدفهای آموزشی، نوع رفتار و یا مهارتهایی را که از آنان می خواهد از پیش در اختیارشان قرار دهد تا دانش آموزان پیش زمینه ای مناسب داشته باشند.

- استفاده از اظهاراتی چون «خوب»، «عالی» و «مرحبا» پس از عملکرد درست دانش آموز در افزایش علاقه او بسیار مؤثر است، اما باید توجه داشت که مؤثرترین تشویق آن است که به رفتار و عملکرد درست دانش آموز وابسته باشد.

علاوه بر اظهارات شفاهی، سایر تشویقها از جمله، تشویقهای کتبی در ورقه امتحانی و دفترچه تکالیف دانش آموزان بر یادگیری آنان اثر مثبت دارد.

- از آنجا که نتایج آزمونها به صورت نمره هایی که به یادگیرندگان داده می شوند با پاداشهای اجتماعی چون تأیید معلم و والدین، ارتقاء به کلاس بالاتر، دریافت گواهینامه، امکان ورود به دانشگاه، کسب مشاغل و مواردی نظیر اینها وابسته اند، لذا نمره های معلممان دارای ارزش انگیزش زیادی هستند. بنابراین، معلم می تواند با اجرای امتحانهای مختلف و دادن نتایج حاصل به یادگیرندگان، سطح انگیزش و علاقه آنان را نسبت به یادگیری و کسب مهارتها و اطلاعات تازه افزایش دهد، اما همیشه از این تدابیر آموزشی باید به صورت مثبت استفاده کرد، نه به عنوان وسیله ای برای ترساندن و تنبیه کردن یادگیرندگان.

- ارائه مطالب درسی به صورت متوالی، از ساده به دشوار، موجب می شود که یادگیرندگان ابتدا در یادگیری مطالب ساده، به اندازه کافی موفقیت به دست آورند. این کسب موفقیت اولیه، انگیزش یادگیری را برای یادگیرندهای بیشتر افزایش می دهد و بر آمادگی او می افزاید.

- ایجاد رقابت فردی بین دانش آموزان به کسب موفقیت در معدودی از آنان و شکست اکثریت کلاس می انجامد، بنابراین باید از آن پرهیز کرد.

- مشارکت دانش آموزان در فعالیت یادگیری یکی از عوامل مهم ایجاد علاقه و انگیزش است.

- بهترین تکالیف و فعالیتهای یادگیری از لحاظ ایجاد انگیزش آنهایی هستند که نه خیلی ساده و نه خیلی دشوارند. به عبارتی بهترین تکالیف یادگیری آنهایی هستند که یادگیری در انجام آنها نیاز به قدری تلاش داشته باشد.

- نحوه تشویق و تنبیه

در ابتدا می پردازیم به تعریفی کلی از تشویق و تنبیه:

تشویق:

عبارتست از ارائه یک محرک خوشایند به دنبال یک رفتار مطلوب، جهت افزایش دادن احتمال وقوع آن رفتار. مثالی ساده در این رابطه: لبخند زدن معلم بعد از نوشتن کلمات صحیح توسط دانش آموز.

تنبیه:

عبارتست از ارائه یک محرک ناخوشایند به دنبال یک رفتار نامطلوب، جهت کاهش دادن احتمال وقوع آن رفتار. مثالی ساده در این رابطه: سیلی زدن معلم بعد از نوشتن کلمات اشتباه توسط دانش آموز.

تشویق همانطور که مشخص شد رفتارهای مطلوب از رفتارهای نامطلوب تفکیک می‌شوند و سعی معلم باید بر این باشد که رفتار مطلوب دانش آموزان را در آنها تقویت و نگهداری کند.

مهمترین عامل نگهداشت رفتار یاد گرفته شده، تقویت بلافاصله بعد از رفتار مطلوب است. اگر معلم پس از سپری شدن مدتی از انجام رفتار، آن را تقویت کند، از اثر بخشی تقویت کاسته می‌شود و نتیجه مطلوب به دست نمی‌آید. از آنجا که تقویت کردن بلافاصله همه رفتارهای دانش آموزان در کلاس درس و محیط مدرسه اغلب ناممکن است، معلم می‌تواند برای رفع مشکل ناشی از تأخیر در تقویت از توضیحات کلامی استفاده کند. برای مثال معلم تصمیم می‌گیرد که برای تقویت رفتارهای مثبت تحصیلی و اجتماعی دانش آموزان آنان را در روز جمعه به گردش علمی ببرد. در این مثال، بین انجام رفتار و دریافت تقویت به طور طبیعی وقفه می‌افتد. معلم می‌تواند برای رفع مشکل تأخیر در تقویت، در پایان کار روزانه دانش آموزان، به آنان یادآور شود که «خوشبختانه همه شما با جدیتی که در درسهایتان به کار می‌برید و اخلاق و رفتار خوبی که از خود نشان می‌دهید خواهید توانست در برنامه گردش علمی روز جمعه شرکت کنید.»

تنبیه خشن ترین و نامطلوبترین روش تغییر رفتار است. هر چند که مشاهدات روزانه و شواهد تجربی نشان داده اند که تنبیه در کاهش دادن رفتار نامطلوب به طور موقت مؤثر است، اما باید توجه داشت که تنبیه باعث از بین رفتن رفتار تنبیه شده نمی‌شود و تنها تأثیری که دارد این است که رفتار نامطلوب را موقتاً پنهان می‌کند. به این صورت که رفتار تنبیه شده، پس از تنبیه، همچنان در مجموعه رفتار فرد باقی می‌ماند و تا زمانی که عامل تنبیه کننده حاضر و ناظر است مخفی باقی می‌ماند، ولی به مجرد این که عامل تنبیه کننده تضعیف شود و از میان برود آن رفتار مجدداً ظاهر می‌شود. برای مثال کودکی که به علت زدن حرف زشت از پدر کتک می‌خورد، می‌آموزد که در حضور او حرف زشت نزند، اما هیچ تضمینی وجود ندارد که در غیاب پدر، مثلاً در حضور مادر یا افراد دیگر، این کار را انجام ندهد. بنابراین بزرگترین اشکال تنبیه این است که این روش رفتار نامطلوب را در فرد از بین نمی‌برد، بلکه آن را موقتاً پنهان می‌کند. این رفتار پس از تضعیف شدن عامل تنبیه کننده مجدداً ظاهر می‌شود.

مشکلات دیگر استفاده از تنبیه به طور خلاصه عبارتند از:

- نفرت تنبیه شونده از تنبیه کننده حتی اگر تنبیه شونده بداند که تنبیه به خیر و صلاح اوست.

- مسری بودن تنبیه، یعنی دانش آموزانی که شاهد تنبیه شدن دانش آموزان دیگر بوده اند، بعدها خود رفتار تنبیه شده را تقلید کرده اند.

اما روشهای ملایم تری هم جهت کاهش رفتار نامطلوب استفاده می‌شود که در ذیل به آنها می‌پردازیم:

- یکی از روشهای کاهش رفتار نامطلوب بی توجهی نسبت به رفتار دانش آموز است. برای مثال معلمی که متوجه می‌شود توجه بیش از حد او منجر به لوس شدن دانش آموز شده، توجه خود را از او منحرف کرده و بدین طریق رفتار نامطلوب را در او خاموش می‌کند.

- روش دیگر محروم کردن از تقویت است، یعنی فردی که رفتار نامطلوبی انجام داده برای مدتی از دریافت تقویت محروم کنیم. مثلاً: معلم ورزشی که یکی از بازیکنان را به سبب انجام عمل خلاف مقررات بازی در زمین بازی اخراج می‌کند و مانع بازی او می‌شود، اما باید توجه داشت که محروم کردن در صورتی موفقیت آمیز خواهد بود که فرد را از محلی که دوست دارد در آنجا بماند به محلی که دوست ندارد به آنجا برود بفرستیم.

- جریمه کردن روش دیگری برای کاهش رفتار نامطلوب است. روش جریمه کردن یعنی کم کردن مقداری از تقویت کننده هایی که فرد قبلاً به دست آورده، به علت رفتار نامطلوبی که انجام داده است. برای مثال: کم کردن از نمرات امتحانی دانش آموزان در نتیجه کارهای بدی که انجام داده اند، اما نکته حائز اهمیت این است که جریمه نباید خیلی سنگین باشد.

- و اما روش جبران کردن، یعنی وقتی که فرد مرتکب عمل خلافی شد از او می خواهد تا برای جبران عمل خلاف خود به اصلاح آن بپردازد. برای مثال: معلم دانش آموزی را که خرده کاغذ و خرده تراش مداد در کف کلاس ریخته است را وادار می کند تا علاوه بر جمع کردن آنها تمام کف کلاس را جارو بکشد

راه کارهای ایجاد انگیزه در دانش آموزان و تاثیر آن در پیشرفت تحصیلی

۱- طرح مطالب درسی به صورت پرسش های جالب : مطلب یا موضوعی را که می خواهیم کودک و نوجوان یاد بگیرد ، به صورت پرسش یا پرسش هایی روشن و جالب که آنها را به فعالیت ذهنی و پویندگی ترغیب نماید ، مطرح کنیم . باید تلاش نمود تا در دانش آموزان احساس نیاز به وجود آید .

۲- دانش آموزان در اثر شکست در درسی نسبت به آن نگرش منفی پیدا می کنند باید به آنها کمک کرد تا با کسب موفقیت در درس جدید ، به تصویری مثبت از توانایی خود دست یابند زیرا یادگیری همراه با موفقیت به ایجاد انگیزه منجر می شود .

۳- تجربه و تماس مستقیم با مطالب درسی : سعی نمایید تا دانش آموزان آنچه را که می خواهند یاد بگیرند با آن تماس پیدا نموده و تجربه مستقیم و عملی داشته باشند .

۴- اهداف آموزشی مورد انتظار از دانش آموزان را در آغاز درس برای آنها بازگو نمایید . اهداف باید روشن و متناسب با توانایی دانش آموزان باشد .

۵- اجرای نقش : بهتر است در زمینه برخی از موضوعات از جمله تاریخ ، ادبیات ، دینی و ... دانش آموزان را تشویق نماییم تا موضوع مورد نظر را به صورت نمایش در آورند . اجرای نمایش در تفهیم مسائل تربیتی و اخلاقی بسیار مفید و مؤثر می باشد .

۶- در شرایط مقتضی و مناسب از تشویق های کلامی استفاده کنید . مثلاً "خوب ، آفرین ، مرحبا و ...

۷- باید شرایطی فراهم شود تا دانش آموز موفقیت خود را احساس کند زیرا هیچ چیز همانند خود موفقیت به موفقیت کمک نمی کند .

۸- تکالیف ارائه شده نه باید بسیار مشکل باشد و نه ساده ، از ارائه تکالیف یکنواخت باید پرهیز کرد و به عبارتی تکالیف باید خاصیت برانگیختگی داشته باشند .

۹- مشخص کردن نحوه انجام کار برای یادگیرنده : کاری را که دانش آموز قرار است انجام دهد باید دقیقاً مشخص شود .

۱۰- تبادل نظر با دانش آموزان در باره مشکلات درسی و شرکت دادن آنها در طرح نقشه های کار و فعالیت

۱۱- استفاده از نمرات و آزمون ها برای ایجاد انگیزه در دانش آموزان

۱۲- علاقه مندی یاددهنده به موضوع : در بسیاری از مواقع مشاهده می کنیم که بی علاقه بودن یادگیرندگان به موضوعی خاص ناشی از علاقه مند نبودن والدین و مربیان آنهاست . معلمی که در زنگ انشاء ، ورقه های ریاضی را تصحیح می کند یا در ساعت ورزش به بافندگی مشغول می شود ، عملاً " به یادگیرندگان می گوید که برای این فعالیت ارزش قائل نیست .

۱۳- مطالب آموزشی را باید از ساده به دشوار ارائه کرد . می توان با فعال سازی دانش آموز به هنگام تدریس در او ایجاد انگیزه نمود .

۱۴- به وضع جسمانی دانش آموزان و وضع ظاهری کلاس باید توجه نمود . کلاس درس را باید از نظر ظاهری و روانی تبدیل به محیطی امن و آرام نمود .

۱۵- از مقایسه نمودن دانش آموزان با یکدیگر خودداری نمایید .

۱۶- قدردانی از کار دانش آموز او را به کوشش و تلاش بیشتر و دلبستگی به درس وادار خواهد نمود .

۱۷- برقراری ارتباط بین مطالب درسی با واقعیات زندگی در ایجاد انگیزه مؤثر می باشد .

۱۸- بلافاصله دانش آموز را از میزان پیشرفت در کارش مطلع نمایید . آگاهی از نتیجه کار در هر مرحله از آموزش ، دانش آموز را از عملکرد خود آگاه نموده و باعث می شود تا به تقویت نقاط مثبت و اصلاح نقاط ضعف و منفی خود بپردازد .

۱۹- استفاده از علائق یادگیرنده : مربیان و والدین می توانند با شناسایی علائق دانش آموز از آن استفاده مطلوب نمایند .

۲۰- مقابله با بازدارنده های عاطفی و هیجانی که موجب دلسردی و کاهش علاقه دانش آموز به درس و تحصیل می شود . مثلاً " معلمی ممکن است از دانش آموز توقع زیاد داشته باشد و یا پس از ورود به کلاس به هیچ دانش آموزی اجازه ورود ندهد و یا تکالیف سنگین تعیین کند ، زیاد درس بدهد ، سخت نمره دهد و گاهی تبعیض روا دارد .

۲۱- انگیزش از راه سرمشق گیری : معلم در این شیوه از شخصیتی خاص تمجید و تجلیل نموده و او را یک نمونه و سرمشق ارزشمند و قابل احترام معرفی می کند و دانش آموزان نیز از طریق همانند سازی با آن به درس و مدرسه علاقه مند می شوند .

۲۲- تحریک حس کنجکاوی دانش آموزان

۲۳- آموزش برنامه ریزی به دانش آموزان از طریق رفتار و گفتار و کردار خود در کلاس درس و ارائه نظرات مشورتی به آنها در تهیه برنامه

۲۴- در آمیختن درس با تفریح و بازی دانش آموزان را به یادگیری بیشتر علاقه مند می سازد .

آموزش انگیزه

الشوار و دیگران شش گام عمده برای آموزش انگیزش پیشرفت را ارائه کردند این گام ها که به ترتیب مورد توجه قرار خواهند گرفت از این قرارند:

۱- توجه خود را به آنچه که اینجا و اکنون رخ می دهد متمرکز کنید.

۲- تجربه یکپارچه و عمیق از افکار، اعمال و احساسات را فراهم کنید.

۳- به شخص یاری دهید تا از تجربه خود با کوشش در پنداشتن آنچه که رخ داده است سر در بیاورد.

۴- تجربه یاد شده را به ارزشها، اهداف ، رفتارها و ارتباطات شخص با دیگران اتباط دهید.

۵- به وسیله تمرین و تفکر ، عمل و احساسات تازه را تثبیت کنید.

۶- تغییرات به دست آمده را درونی سازید.

همچنین شواهدی دال بر ارتباط انگیزه تحصیلی با کارکرد مدرسه وجود دارد که به صورت کلی و ضمنی بر رفتار دانش آموزان تاثیر دارد. البته بعضی از مدارس گامی فراتر رفته و به آموزش و تعلیم انگیزش پرداخته اند که نتایج بدست آمده از مدارس مختلف بسیار پیچیده و گاه متعارض می باشند. بعضی از این آموزشها به صورت دوره های کوتاه مدت ارائه شده است که از آن جمله شیوه بیان از راه وانمود سازیدر بازی، واکاوی مورد نگاریها، سخنرانی مردان موفق، «آموزش روانی را می توان نام برد.

مدارس می توانند براساس شایستگی تحصیلی دانش آموزان یک برنامه ی آموزشی که باعث ایجاد انگیزش تحصیلی می شود رادرمورد نظر داشته باشند که خصوصیات آن عبارتست از:

۱- تمرکز بر آموزش مستقیم مهارتها و راهبردها و روش هایی که بعداً دانش آموز در یادگیریها، حل مسائل و ایجاد محصول از آنها استفاده کند.

۲- فراهم کردن تکالیفی با دشواری متوسط که دانش آموز مهارتها، روشها و راهبردهای خود را تمرین می کند.

۳- اجازه دادن به دانش آموزان به منظور گزینش اطلاعات از طریق انجام تکالیف خود

۴- فراهم کردن حمایت های آموزشی (الگوسازی، ایجاد اهداف فرعی، تقسیم تکالیف) همزمان با کار دانش آموزان بر روی تکالیفی با دشواری متوسط.

۵- تشویق دانش آموزان به منظور حمایت از یکدیگر همزمان با کار روی تکالیفی با دشواری متوسط

۶- تشویق دانش آموزان به بیان نظایر خود از محتوای دروس.

۷- اجازه دادن به دانش آموزان که بر تکالیف خود کنترل بیشتری داشته باشد همزمان با افزایش شایستگی در تکالیف که انجام می دهد.

۸- کاهش امتحاناتی که مبتنی بر روشهای سنتی است جهت ارزشیابی دانش آموزان.

۹- ارزشیابی دانش آموزان به صورتی که تشخیص داده شود که آیا آنان می توانند روشها، راهبردها و مهارت هایی که در درس آموخته شده اند را نشان دهند یا نه همزمان با انجام تکالیف.

تعاریف:

۱- انگیزش بیرونی :

در انگیزش بیرونی یک عامل خارجی فرد را به انجام کاری خاص بر می انگیزد برای مثال کودکی اتاقش را تمیز می کند تا والدینش او را به سینما ببرند و یا دانش آموزی تکالیفش را به خوبی انجام می دهد تا اجازه داشته باشد در بازی فوتبال شرکت کند ، یا برچسب رنگی یا نمره های خوب دریافت کند . اگر چه در این موارد با انجام خوب کار مواجهیم اما هیچ یک از این دو کودک ، تکلیف را به خاطر خود آن کار انجام نداده اند بلکه تلاش برای دستیابی به چیزی دیگر است . (جابجایی هدف)

از آنجا که این انگیزش در بهبود کیفیت آموزش موثر می باشد در ادامه به طرح تلاش آفرین که همسو و همگام با این نوع انگیزش می باشد پرداخته خواهد شد که لازم است ضمن مطالعه دقیق نسبت به اجرای آن اقدامات لازم صورت گیرد. شایان ذکر است تلاش آفرین در دوره راهنمایی تحصیلی از سال ۱۳۷۹ در مدارس استان اجرا گردید که بیشتر سمت و سوی توجه آن به انگیزش بیرونی بوده است. لذا انتظار می رود با عنایت به اینکه هدف اصلی افزایش انگیزش درونی در دانش آموزان است به راهکارهای عملی انگیزش درونی نیز توجه شود .

۲- انگیزش درونی :

انگیزش درونی عبارت از یک حالت روان شناسی متغیر است و هیچ دانش آموزی همواره نسبت به مناسبتی خاص از انگیزش درونی ثابتی برخوردار نیست می توان با تفسیر شرایط ، ادراک کفایت و خود مختاری دانش آموز را نسبت به خود تغییر داد همه دانش آموزان در دوران تحصیل خویش انگیزش درونی را تجربه می کنند.

هنگامی که انسان با انگیزش درونی کاری را به انجام می رساند صرفاً آن را برای خود آن می خواهد و نتیجه ی جداگانه ای را نمی طلبد و حتی اگر از کار خود هیچ نتیجه ی مطلوبی هم نگیرد باز هم از این که آن را انجام داده است احساس پشیمانی نمی کند در

مورد چنین کسی هرگز به تشویق نیاز نیست این افراد در ضمن پرداختن به فعالیت خود از دیگر امور غافل می شوند و فقط به کار خود توجه دارند نظریه پردازان چنین حالتی را « در جریان بودن » نامیده اند یعنی فرد آنچنان با دقت معطوف به فعالیت خویش است که عاملهای طبیعی بر وی هیچ تاثیری ندارد . با توجه به مطالب ارائه شده در زمینه ی انگیزش درونی در این شیوه نامه به برخی از اصول و فنون ایجاد انگیزش درونی در فراگیران اشاره خواهد شد تا از طریق اجرای آنها بتوان به بهبود کیفی آموزش کمک نمود در همین رابطه تجارب ارزنده همکاران محترم می تواند در تنوع و کیفیت طرح مورد استفاده قرار گیرد .

الف- اصول و فنون ایجاد انگیزش درونی در دانش آموزان :

۱- فراگیران برای یادگیری مطالب معنی دار ، بهتر بر انگیزخته می شوند .

اگر مطلب جدید با ارزشها و علایق فراگیران همخوانی داشته باشد ، با تجارب قبلی او مرتبط باشد و کاربرد آتی برای فراگیرنده تشریح شده باشد یادگیری از نوع معنادار خواهد بود اینگونه یادگیری فراگیرنده را به فعالیت اکتشافی و اندیشیدن برمی انگیزاند .

۲- فراگیرندگان برای یادگیری مطالبی که تمام پیش نیازهای آن را کسب کرده باشند بهتر برانگیزخته می شوند . اگر فراگیرنده پیش نیازهای لازم برای مجموعه ای از هدفهای آموزشی را بداند ، آماده خواهد بود که آموزش معنی دار را دریافت کند و برای درک رابطه آنچه که دارد و آنچه که قرار است کسب کند شایسته تر خواهد بود .

۳- فراگیران برای یادگیری مطالبی که ساده صریح و روشن باشد بهتر برانگیزخته می شوند یک مطلب در صورتی برای فراگیران ساده ، صریح و روشن است که

الف) پیش از تدریس مطلب ، هدفهای درس برای آنان مطرح شود .

ب) از رسانه های مختلف آموزشی برای تفهیم مطلب استفاده شود .

۴- فراگیرندگان برای یادگیری مطالبی که به شیوه ی نو ارائه گردد ، بهتر برانگیزخته می شوند

استفاده از انواع ارزشیابی ، گنجاندن فعالیتهای تازه و مختلف در لابه لای مطالب درسی ، استفاده از شیوه های مختلف تدریس و بهره گیری از رسانه های مختلف آموزشی در این رابطه موثر می باشد .

۵- فراگیران برای یادگیری مطالبی که خود در آن شرکت فعال دارند ، بهتر برانگیزخته می شوند برای برانگیزختن فراگیران می توان از روشهایی چون بحث گروهی ، بازیهای آموزشی ، تحقیق ، گزارشهای انفرادی و گروهی ، گزارش مطالب درسی مانند درس تاریخ به صورت نمایش زنده و تدبیر دیگری که فراگیرنده را در فعالیت یادگیری شرکت دهد ، استفاده کرد .

۶- فراگیران برای یادگیری مطالبی که شرایط آموزشی خوشایند داشته باشند بهتر برانگیزخته می شوند. برای فراهم کردن شرایط خوشایند می توان :

الف- تکالیفی را طی آموزش برای آنان در نظر گرفت که برای کسب موفقیت در آن تلاش کنند و در نهایت به آن دست یابند .

ب - در زمینه ی تکالیف داده شده بلافاصله به آنان بازخورد داده شود .

ج- به سعی و تلاش فراگیران پاداش داده شود .

۷- کلاس را به محیط حمایت کننده تبدیل کنید .

پذیرش هر دانش آموز همچون فردی بی نظیر و تحسین صادقانه ی او در برابر تلاشهای خوبی که انجام می دهد در کسب احترام به نفس او نقشی تسهیل کننده دارد .

۸- برای یادگیری موفقیت آمیز فرصتهای لازم را فراهم آورید .

پیشرفت فرد در انجام دادن کارها منبع مهم کسب موفقیت برای اوست . بازخورد اطلاع از نتایج در ایجاد انگیزه در دانش آموز برای استمرار یادگیری و تشخیص میزان یادگیری خود نقش مهمی دارد .

۹- دانش آموزان را در تصمیم گیری شرکت دهید

- ۱۰- آنچه را که از فراگیران به عنوان هدف آموزشی انتظار دارید در آغاز درس دقیقاً به آنها بگویید .
- ۱۱- در شرایط مقتضی از تشویق های کلامی استفاده کنید . استفاده از کلماتی مانند «خوب» ، «عالی» و «مرحبا» پس از عملکرد درست دانش آموز از تدابیر موثر انگیزشی است .
- ۱۲- مطالب آموزشی را از ساده به دشوار ارائه دهید .
- ارائه مطالب درسی به صورت متوالی ، از ساده به دشوار موجب می شود که یادگیرندگان ابتدا در یادگیری مطالب ساده به اندازه ی کافی موفقیت بدست آورند این کسب موفقیت اولیه ، انگیزش یادگیرنده را برای یادگیریهای بعدی افزایش می دهد و بر آمادگی او می افزاید .
- ۱۳- از ایجاد رقابت و هم چشمی در میان دانش آموزان جلوگیری کنید .
- ۱۴- هنگام آموزش مطالب تازه از مثالهای آشنا استفاده کنید و هنگام کاربرد مطالب آموخته شده از موفقیتهای تازه استفاده نمائید .
- ۱۵- از روشهای مختلف آموزشی در تدریس استفاده کنید .
- پژوهش های متعدد نشان داده اند که یکی از بهترین راههای ایجاد انگیزه در یادگیرندگان شرکت دادن آنها در فعالیتهای کلاسی است
- ۱۶- به دانش آموزان مسائل و تکالیفی بدهید که نه خیلی ساده و نه خیلی دشوار باشد .
- ۱۷- تا آنجا که ممکن است مطالب درسی را به صورت معنی دار و در ارتباط با موفقیتهای واقعی زندگی ارائه دهید و در حد امکان در انجام فعالیتهای آموزشی به یادگیرندگان آزادی عمل بدهید
- ۱۸- درس را با ارائه ی دلیل و برای برانگیختن دانش آموزان آغاز کنید .
- سعی کنید به دانش آموزان بگویید که موضوع یا تکلیف درسی برای چه چیزی خوب است ، چگونه این موضوع یا تکلیف درسی آنها را برای انجام دادن سایر کارها آماده می کند و چرا مهم و جالب است .
- ۱۹- بگذارید دانش آموزان آنچه را قبلاً فرا گرفته اند به کار گیرند .
- ۲۰- زمانی که دانش آموزان خود را توانمند و تکالیف درسی را در کنترل خود بدانند ، انگیزش درونی تحصیلی در آنها بیشتر می شود . معلمان که وظیفه تعلیم و تربیت را به عهده دارند برای آنکه بتوانند وظیفه خود را بهتر انجام دهند و رغبت یادگیری بیشتری در شاگردان به وجود آورند باید بدانند که چگونه می توانند در اجرای این منظور از عامل انگیزش بهره گیرند. البته برای ایجاد انگیزه های تحصیلی عوامل گوناگونی وجود دارند که مهم ترین و کارسازترین آنها را به اختصار بیان می-کنیم.

۱- تشویق زبانی

- گاهی تشویق لفظی معلم مانند «احسنت، آفرین، بسیار خوب» از هر شیوه انگیزشی دیگر موثرتر است. تشویق های زبانی در شاگردان خردسال تاثیر بیشتری دارد. بدین جهت معلمان بایداز به کار بردن الفاظ درشت، برخورد کننده و رکیک خودداری کنند و به گفته سعدی زمزمه محبت ساز کنند و محیط امن و رضا به وجود آورند.
- ۲- کاربرد آزمون و نمره-بعضی از معلمان بی آنکه به یادگیری و درک مطلب از سوی شاگردان توجهی داشته باشند، پی در پی درس می دهند و درباره درس های گذشته هیچ گونه پرسشی نمی کنند. روان شناسان معتقدند که با این روش انگیزه های لا زم در شاگردان پدید نمیآید. اما اگر معلم بتواند هر دو هفته یک بار از درس های داده شده امتحان کند و نمره های آنها را به نحوی در آزمون های پایانی دخالت دهد انگیزه شاگردان را برای پیشرفت تحصیلی بیشتر و دریافت نمره های بهتر افزایش می دهد. اما معلم نباید نمره و امتحان را وسیله تهدید قرار دهد و پیوسته به شاگردان یادآور شود: «جوجه را آخر پاییز می شمرند یا در امتحان خواهیم دید!»
- این گونه تهدیدها در تمرکز و حواس شاگردان اختلال به وجود می آورد و آنان را بیشتر به فکر تقلب می اندازد تا آموختن درس.

۳- انگیزه حس کنجکاوی یکی دیگر از راه های ایجاد انگیزش تحریک حس کنجکاوی شاگردان است. اگر معلم بتواند ضمن درس مسائل مربوطی را مطرح کند یا طرح هایی را ارائه دهد که نیاز به دانش و بینش داشته باشد آن چنان که شاگردان را برای یافتن پاسخ به تلاش و کوشش فکری و دارد این امر بی شک آنان را به دانستن و آموختن بیشتر علاقه مند می سازد، زیرا یکی از ویژگی های هر انسان سالم و امیدوار به زندگی، یافتن پاسخ های درست برای مسائل و معماهایی است که در برابر او قرار می گیرند.

۴- اهمیت شبیه سازی و بازی وقتی درس با تفریح و بازی همراه باشد شاگردان به آموختن آن علاقه بیشتری پیدا می کنند. بازی ها و شبیه سازی ها از آن جهت دارای اثر انگیزشی هستند که هم اطلاعات یادگیرندگان را با واقعیت های محیط افزایش می دهند و هم تصویرهای روشنی از زندگی واقعی عرضه می کنند و شاگردان را به طور مستقیم با جریان ها و مسائل یادگیری روبه رو می سازند. به تجربه ثابت شده است که وقتی یادگیرندگان مطالب درسی را در ارتباط با مسائل و پیشرفت های زندگی ببینند و آنها را سودمند تشخیص دهند به آموختن آنها دلبستگی بیشتری پیدا می کنند.

۵- علاقه معلم به درس علاقه امری مسری است. وقتی شاگردان ببینند که معلم خود تا چه حد به موضوع درس و پیشرفت در آن اهمیت می دهد، همین امر سبب می شود که شاگردان نیز درس را جدی بگیرند و برای آموختن و تسلط در آن کوشش بیشتری به کار برند، اما اگر ملا حظه کنند که معلم به درس چندان علاقه و توجهی ندارد یا از روی خستگی و بی میلی به تدریس می پردازد و شاگردانی که درس را آموخته یا نیاموخته اند در نظر او یکسانند آنها نیز نسبت به درس بی اعتنا می شوند. البته پیشرفت های تحصیلی در چنین وضعی بسیار کند و ناچیز خواهد بود.

۶- کلاس درس دل انگیز کلاسی که از نظر وسعت، آسایش و نور و تهویه خوب و متناسب باشد بیشتر رغبت شاگردان را برای حضور مرتب در کلاس بر می انگیزد. به ویژه اگر از نظر روانی هم از شرایط لازم برخوردار باشد. همچنین معلم و سرپرستان مدرسه باید مراقب امنیت بدنی و روانی شاگردان باشند. بدین معنا که اجازه ندهند شاگردان زورگو و زیر دست آزار امنیت روانی شاگردان ضعیف تر را دچار مخاطره سازند. به علاوه کلاس هر درس باید در حد امکان دارای تجهیزات مورد نیاز باشد. برای نمونه، در کلاس معلم جغرافیا باید افزون بر نقشه جهان نما نقشه کشوری که درس آن داده می شود وجود داشته باشد.

۷- تاثیر مسابقه: مسابقه نیز یکی دیگر از انگیزه های آموزشی به شمار می آید. وقتی معلم می خواهد بداند کدام یک از شاگردان او در درس معینی بهترین است میان شاگردان مسابقه برقرار می کند. البته باید توجه داشت همان گونه که در وزنه برداری هموزن ها با هم مسابقه می دهند، در موضوع های علمی نیز نمی توان شاگردان کم هوش را با پر هوش به مسابقه و داشت. مسابقه های ناهمگون نه تنها انگیزه یادگیری پدید نمی آورند، بلکه شاگردان کم استعداد را از درس و مدرسه سرخورده و ناامید می سازند.

روان شناسان معتقدند که اگر بنا باشد میان شاگردان مسابقه ای انجام شود باید شاگردان هم استعداد را به مسابقه و داشت، ولی بهترین مسابقه آن است که هر شاگرد را با خودش مسابقه بدهند، یعنی بکوشند پیشرفت های درسی او هر هفته به تر از هفته قبل باشد.

۸- دریافت جایزه گروهی از شاگردان برای دریافت جایزه به کار و پیشرفت های تحصیلی علاقه نشان می دهند. اگر به شاگردی که در کارش پیشرفت کرده است جایزه بدهیم شاگردان دیگر را به طور غیر مستقیم به کارشان دلبسته کرده ایم شاگردان هر چه بیشتر به دریافت جایزه علاقه داشته باشند کوشش زیادتری برای اصلاح و پیشرفت تحصیلی به خرج می دهند. جایزه، گرچه داعیه موثری برای کار و فعالیت است، اما باید جانب احتیاط را رعایت کرد. پدر و مادر یا معلمی که برای کار کودکان پیوسته به جایزه متوسل می شوند در واقع به آنان رشوه می دهند. در اینجا خطری که ممکن است پیش بیاید این است که کودکان عادت کنند هر وقت جایزه ای در کار باشد باید به فعالیت پردازند و آنگاه که جایزه ای وجود ندارد سستی و تنبلی پیشه کنند. به این جهت، شایسته است که مشوق ها و داعیه های دیگری را به کار برند.

۹- پرهیز از تبعیض یکی از عواملی که موجب دلسردی و بی علاقه‌گی در امر تحصیل می‌شود، تبعیضی است که معلم نسبت به شاگردان مختلف روا می‌دارد. وقتی شاگردان ببینند که معلم با آنان رفتاری یکسان ندارد و بعضی را بر بعضی دیگر ترجیح می‌دهد نسبت به او سوخن پیدا می‌کنند و در نتیجه به درس او نیز بی‌علاقه می‌شوند. معلم ورزیده و کاردان هرگز این احساس را در شاگردان خود به وجود نمی‌آورد که او فرزندان طبقه‌های اجتماعی بالا را برتر از فرزندان طبقه‌های پایین می‌داند، بلکه می‌کوشد نشان دهد که در کلاس برای او فرزندان سرمایه‌داران، دولتمردان و کارگران یکسانند. فقط کسانی که در نزد او گرمی‌ترند که وظیفه‌شناس‌ترند و مسوول‌ترند و در نتیجه از امتیاز و احترام بیشتر برخوردار می‌شوند.

۱۰- ایجاد نگرانی تشویش یا نگرانی نیز در مواردی فرد را وادار به کار و فعالیت می‌کند. اگر شاگرد از نمره بد یا مردود شدن در امتحان پایانی بیمی به خود راه ندهد و به درس خواندن و یادگیری نمی‌پردازد اما نگرانی بیش از حد هم موجب اختلال در تمرکز اندیشه و حواس می‌شود و شاگرد را از پیشرفت‌های تحصیلی باز می‌دارد و در نتیجه او را از درس و مدرسه بیزار می‌کند. بنابراین، نگرانی و دلواپسی اگر بدان حد و میزانی برسد که شاگرد را به کار و کوشش وادار کند انگیزه‌ای ارزنده و سودمند است، اما اگر سبب اضطراب خاطر و اختلال فکر گردد معلم باید در تسکین آن بکوشد و به راه‌های مختلف شاگردان را از نگرانی امتحان و نمره به در آورد.

۱۱- تغییر به عنوان پیشرفت اگر شاگرد اعتقاد پیدا کند که تغییر و تحول نشانه پیشرفت و تکامل است، آن وقت می‌کوشد که خود را از حالت ایستایی و توقف در جهالت و نادانی خارج سازد و با آموختن مطالب و راه و روش‌های جدید خود را با دگرگونی‌های محیط سازگار نماید. اگر نتوان چنین فکری را در ذهن شاگرد به وجود آورد نمی‌توان از او انتظار داشت که برای تغییر و یادگیری و بهبود وضع خود کوشش پیگیر به کار برد، اما گاهی می‌توان با توسل به آیه‌ها و حدیث‌های دینی و اشاره به خواست و اراده خداوند به تحقق چنین هدفی دست یافت، چنانکه آیه شریفه «اگر مردم برای تغییر وضع خود کوشش نکنند خداوند به تحول و اصلاح کار آنان یاری نخواهد کرد» سوره رعد آیه ۱۱ انگیزه بسیار موثری برای به کار و کوشش واداشتن شاگردان خداشناسی خواهد بود.

۱۲- ارتباط درس با زندگی معلم در همان جلسه نخست باید به بیان اهمیت و اعتبار درس خود بپردازد و فرا گرفتن درس را به پیشرفت و حل مسائل زندگی ارتباط دهد. برای مثال، درس حساب و ریاضی را، نه تنها یک دانش مهم به شمار آورد، بلکه دانستن آنها را، هم در مسائل روزانه زندگی و هم در محاسبه‌های علمی و یاری به پیشرفت در علوم دیگر، یادآور شود.

نتیجه‌گیری :

معلمان انگیزش را عامل مهمی در یادگیری می‌دانند و از این رو می‌خواهند دانش‌آموزانی با انگیزه داشته باشند. و دانش‌آموزان نیز خواهان موفقیت و کسب پیروزی هستند در این خصوص معلم می‌تواند به دانش‌آموز کمک کند.

راهبرد هایی برای ارضای نیازهای یادگیری فرد

۱- تشخیص نیازها، علایق و اهداف منحصر به فرد دانش‌آموزان.

۲- کمک به دانش‌آموزان برای تعریف اهداف فردی خود و آنچه که به اهداف یادگیری آنها مربوط می‌شود.

۳- مرتبط کردن اهداف کلی یادگیری با علایق و اهداف منحصر به فرد دانش‌آموزان.

۴- سازماندهی اهداف و فعالیت‌های یادگیری به منظور تشویق دانش‌آموزان به موفقیت‌های فردی.

۵- استفاده از سر مشق برای آگاه کردن دانش‌آموزان از ارزش و منافع حاصل از مهارت‌های خاص.

منابع :

- اسپادرینگ . چریل ، انگیزش در کلاس درس ، ترجمه : اسماعیل بیابانگرد و محمدرضا نائینیان
- بلوم .س ، ویژگی های آدمی و یادگیری آموزشی ، ترجمه : علی اکبر سیف
- بیابانگرد.اسماعیل ، راهنمایی والدین و معلمان در تربیت و آموزش کودکان
- شهرآرای . مهرناز ، روان شناسی یادگیری کودک و نوجوان
- قشلاقی . محمد ، روان شناسی یادگیری
- فرجی ذبیح الله ، انگیزش و هیجان
- ریچارد سی ، تیوان ، باردی ، اسمیت، انگیزش؛ ترجمه ملک عبداللهی
- ساموئل، بال، انگیزش در کلاس
- ال، اسپالدینگ، انگیزش در کلاس درس، ترجمه حسین یعقوبی، ایرج خوش خلق
- باربارا، مک کومیز، جیمز، پاپ، پرورش انگیزه، ترجمه دکتر صغری ابراهیم قوام
- ویلیام دبایوپر کسی، خودپنداری و موفقیت تحصیلی، ترجمه دکتر سید محمد میرکمالی
- اتکینسون و هیگارد، زمینه های روانشناسی، ترجمه محمدتقی براهینی
- مجله روان شناسی، فصلنامه انجمن ایران و روان شناس، سال هفتم /شماره ۱